

СПІЛКУВАННЯ ЯК ОСНОВА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

УДК: 159.9

Слободяник Наталія Володимирівна

Кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії навчання ім І. О. Синиці Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, м. Київ (Україна)

Анотація. У статті аналізуються результати теоретичного дослідження проблеми актуалізації ролі спілкування як основи психолого-педагогічної взаємодії. На основі використання методів наукового аналізу розроблених теорій з проблем спілкування розкриваються основні функції педагогічного спілкування, виокремлюються групи педагогів з точки зору інтенсивності їх спілкування з учнями. Педагогічне спілкування розглядається як професійне спілкування педагога з усіма учасниками навчально-виховного процесу, спрямоване на створення оптимальних умов для здійснення мети, завдань виховання і навчання. Професійне педагогічне спілкування передбачає високу його психологічну культуру, яка засвідчує вміння педагога реалізовувати свої можливості у спілкуванні з іншими людьми, здатність сприймати, засвоювати, передавати зміст думок, почуттів, прагнень у процесі навчання і виховання. Визначається провідна роль учителя в педагогічному спілкуванні. Підкреслюється, що успішне педагогічне спілкування в процесі взаємодії учителя й учнів потребує від нього певних психологічних якостей та здібностей. Серед показників особистісного плану найбільше значення мають комунікативні схильності, здібності, знання, уміння, навички тощо. На результативність педагогічного спілкування впливають такі показники індивідуально-особистісного плану, як інтереси, рівень підготовки, звички учителя та учня. Провідним компонентом педагогічного спілкування є емоційні переживання, які охоплюють усі інші складові – наочні уявлення, судження тощо. У статті обґрунтовується ключова роль мовлення як основного засобу педагогічного спілкування, аналізуються типи міжособистісної педагогічної взаємодії, стилі педагогічного спілкування. Розглядаються особливості спілкування між учителем і учнем на рівні суб'єкт-суб'єктних відносин.

Ключові слова: спілкування, педагогічне спілкування, професійне спілкування, стилі спілкування, психолого-педагогічна взаємодія, педагогічний процес, типи взаємодії, суб'єкти взаємодії.

Постановка проблеми. В епоху інтегрування людства в глобальний інформаційний простір для кожної із соціально-гуманітарних наук, предметом дослідження яких є особистість людини в різних аспектах її взаємин зі світом і соціумом, який її оточує, актуальною стає проблема спілкування як суттєвого фактору процесу соціалізації людини. Завдяки спілкуванню проявляється оригінальність кожної особистості, неповторний стиль діяльності людини. В наш час проблема спілкування як основа психолого-педагогічної взаємодії набуває особливої актуальності, тому що вона безпосередньо пов'язана з гуманістичними тенденціями сучасного навчально-виховного процесу. Безперечним є і той факт, що між продуктивністю педагогічної діяльності та ефективністю педагогічного спілкування, що проявляється у взаємодії учнів з учителем, існує тісний взаємозв'язок. У свою чергу, найважливішими особливостями психолого-педагогічної взаємодії сучасної школи є цілісність, систематичність та безперервність, поступовий перехід від класно-урочних форм спілкування до позакласних, від офіційно-регламентованого до неофіційно-довірливого характеру спілкування. Тому важливо забезпечити формування правильної системи взаємодії учнів і вчителів, починаючи з першого року навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема спілкування в галузі педагогіки і психології досліджується фахівцями в різ-

них напрямках та аспектах. В одних дослідженнях спілкування педагога з учнями розглядається як умова організації навчально-виховного процесу, коли в центр уваги ставляться соціально-психологічні «координати» спілкування, його функціонально-пізнавальні цілі та емоційно-психологічні характеристики. В інших дослідженнях акцентується саме педагогічний аспект, тобто формувальний смисл спілкування вчителя з учнями. В цьому випадку воно розглядається як умова та засіб становлення цілісної особистості.

У працях О. Леонтєва розглядається ціла низка соціально-психологічних характеристик спілкування педагога з учнями (сприятливий психологічний клімат, оптимізація відносин тощо), які впливають на емоційно-моральне самопочуття учасників освітнього процесу [7]. До того ж напряму можна віднести дослідження В. Кан-Каліка, який розглядає роль спілкування в становленні та розвитку комунікативних зв'язків учителя й учнів в управлінні освітнім процесом [3]. Більш цілісний підхід до розуміння спілкування в освітньому процесі спостерігається в дослідженнях психолога В. Ляудіс, яку як викладача та вченого не задовольняє, що смисл цього спілкування зводять до комунікативних аспектів навчання. Дослідниця вважає, що сутність спілкування складає співробітництво та взаємовплив особистісних позицій її учасників [4].

Ш. Амонашвілі образно називає спілкування педагога з дітьми «педагогічною сим-

фонією», підкреслюючи роль педагогічної майстерності в умінні будувати діалог різних індивідів, у яких відображаються їх особистісні позиції. Вчений розглядає роль педагога як диригента діалогу, який виявляє точки зору, особистісні позиції та оцінки, висловлювання і зводить їх до цілісності світорозуміння [4]. На важливість гуманних взаємин між учителем і учнями для продуктивності навчально-виховного процесу у своїх працях неодноразово вказував В. Сухомлинський, а Х. Ліймітес і О. Мудрік розглядають спілкування як найважливіший фактор виховання, розвитку та формування особистості дитини [5; 6; 7].

Проблема ефективності спілкування має в наш час велике значення. Їй присвячені праці багатьох відомих психологів – О. Бодальова, Б. Ломова, Є. Кузьміна, В. Знакова, О. Леонтьєва, А. Реана та ін. Слід зазначити, що в якості самостійного напрямку виокремлюється проблема ефективного педагогічного спілкування (І. Зимня, Я. Коломінський, С. Кондратьєва, О. Леонтьєв, Н. Кузьміна та ін.). Експериментальні дослідження показують, що серед багатьох психолого-педагогічних задач, найбільш складними є задачі, пов'язані зі спілкуванням. Вони передбачають, що педагог володіє достатньо високим рівнем розвитку комунікативних умінь.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу наукової літератури визначити сутність та особливості спілкування як основи психолого-педагогічної взаємодії суб'єктів

освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Спілкування в педагогічній роботі є дуже важливим. Іноді саме складнощі спілкування визначають ставлення до педагогічної праці та ставлення учнів до вчителів. Ще 20 років тому психолого-педагогічна наука довела, що для того, щоб виховання було ефективним, у дитини потрібно викликати позитивне ставлення до того, що ми бажаємо в нього виховувати. А те чи інше ставлення завжди формується в діяльності через складний механізм взаємин, спілкування.

Для нашого дослідження важливим є розрізнення понять «спілкування» і «педагогічне спілкування».

Спілкування – це процес взаємодії між людьми, в якому відбуваються обмін діяльністю, інформацією, досвідом, умінням і навичками, а також результатами діяльності. Спілкування є одним з виявів людської сутності, особистісною формою існування і функціонування суспільних відносин. Воно є невід'ємною і дуже важливою стороною людського існування, необхідною передумовою формування людини як соціальної істоти, здатної до співіснування із собі подібними [1].

Що стосується педагогічного спілкування, то це – професійне спілкування педагога з усіма учасниками навчально-виховного процесу, яке спрямоване на створення оптимальних умов для здійснення мети, завдань виховання і навчання; як професійно-етичний

феномен воно вимагає від педагога спеціальної підготовки не лише стосовно технології взаємодії, а й морального досвіду, педагогічної мудрості в організації взаємин з учнями, батьками, колегами у різних сферах навчально-виховного процесу. За своїм змістом і сферою функціонування воно може бути професійним і непрофесійним. Професійне педагогічне спілкування є комунікативною взаємодією педагога з учнями, батьками, колегами, спрямованим на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності, взаємин. Воно забезпечує передачу через учителя учням людської культури, допомагає у засвоєнні знань, сприяє формуванню ціннісних орієнтацій під час обміну думками [1].

Отже, професійне педагогічне спілкування передбачає високу його культуру, яка засвідчує вміння педагога реалізовувати свої можливості у спілкуванні з іншими людьми, здатність сприймати, розуміти, засвоювати, передавати зміст думок, почуттів, прагнень у процесі навчання і виховання.

На противагу йому непрофесійне педагогічне спілкування породжує страх, невпевненість, спричинює зниження працездатності, порушення динаміки мовлення, небажання думати і діяти самостійно, відчуженість, стійке негативне ставлення до педагога, навчання [1].

Провідним компонентом педагогічного спілкування є емоційні переживання, які охоп-

люють усі інші складові – наочні уявлення (образи), судження тощо. Саме емоційні відносини – позитивні, негативні, амбівалентні – проявляються в змісті і формах педагогічної поведінки – вербальних та невербальних. При цьому використовуються закріплені в мові та культурних традиціях засоби вираження позитивного та негативного ставлення [10].

У контексті нашого дослідження потрібно зазначити, що дослідники виокремлюють різні типи міжособистісної педагогічної взаємодії : позитивні та негативні. Позитивний тип – учитель відчуває позитивне емоційне ставлення до дітей, на поведінковому рівні адекватно спілкується з ними. При негативно-му типі педагогічної взаємодії вчитель проявляє своє «холодне» ставлення в своїй вербальній та невербальній поведінці (такі типи зустрічаються не часто).

Більш розповсюдженими є суперечливі типи педагогічної взаємодії : позитивно-негативний та негативно-позитивний. При позитивно-негативному вчитель при внутрішньому позитивному емоційному ставленні до учнів проявляє авторитарні, дистантні форми педагогічного спілкування. В цьому випадку потрібно при підготовці майбутніх учителів формувати в них гуманістичні педагогічні переконання як важливий елемент їх професійної педагогічної культури, а також техніку педагогічного спілкування; негативно-позитивний тип педагогічної взаємодії полягає в тому, що вчитель внутрішньо холодно, на-

віт іноді негативно ставиться до дітей і педагогічної діяльності, але при цьому демонструє позитивні форми спілкування. Учні швидко «прочитують» за фасадом м'яких, ліберальних зовнішніх проявів внутрішню холодність, байдужість педагога [8].

У багатьох дослідженнях розглядаються індивідуально-типологічні характеристики, які трактуються як стилі педагогічного спілкування, основою класифікацій яких є операційні прояви педагога (диктаторські, демократичні, ліберальні стилі – традиція досліджень К. Левіна) [2]. Належність педагога до певного типу педагогічної взаємодії детермінована його психологічною культурою, а також низкою індивідуально-психологічних особистісних характеристик (самоствлення, емпатія, комунікативність, рефлексія, Я-концепція, механізми психологічного захисту тощо)

Серед особистісних якостей учителя можна виокремити чотири групи [7]:

- показники комунікативного плану;
- показники індивідуально-особистісного плану;
- показники загального соціально-психологічного плану;
- показники морально-етичного плану.

Серед показників особистісного плану найбільше значення мають комунікативні схильності, здібності, знання, уміння, навички тощо. На результативність педагогічного спілкування впливають такі показники індивідуально-особистісного плану, як інтереси, рівень

підготовки, звички учителя та учня.

У деяких дослідженнях зазначається зв'язок ефективного пізнання особистості учня з індивідуально-психологічними особливостями педагога, наприклад такими, як інтроверсія, екстраверсія, емоційна стабільність. Дослідження показали, що педагоги інтровертивного типу більш адекватно відображають особистість учня ніж педагоги-екстраверти. Дослідження А. Реана виявили цікаву особливість : ті педагоги, які не пов'язують своє професійне удосконалення з розвитком самовпевненості, дають більш позитивну оцінку особистості учня. І навпаки, що більше педагог пов'язує своє професійне самовдосконалення з підвищенням самовпевненості, то частіше він дає негативні оцінки особистості учня [8].

Педагогічне спілкування у навчанні та вихованні є інструментом впливу на особистість учня. Педагогічне спілкування – цілісна система (прийоми та навички) психолого-педагогічної взаємодії педагога та учнів, яка містить в собі обмін інформацією, виховний вплив та організацію взаємин за допомогою комунікативних засобів.

Спілкування в освітньому процесі має певну структуру, специфіку та технологію реалізації, якими педагоги іноді оволодівають стихійно. Але дослідники впевнено стверджують, що вчитися педагогічному спілкуванню потрібно. Саме в спілкуванні з дітьми, в освоєнні основ педагогічного спілкування форму-

ється творча індивідуальність педагога. Педагог вступає у взаємодію зі своїми колегами, вихованцями та батьками, іншими людьми, які мають відношення до його професійної діяльності. Це й складає мету професійно-педагогічного спілкування [4].

Педагогічне спілкування в психологічній науці розуміється як специфічне спілкування, яке має свої особливості й в той же час підпорядковується загальним психологічним закономірностям, притаманним спілкуванню як формі взаємодії людини з іншими людьми. У освітньому процесі реалізуються комунікативна, інтерактивна, перцептивна, самопрезентативна та організаторська функції педагогічного спілкування, які несуть у собі основні риси людського спілкування та реалізуються в тісному взаємозв'язку між собою, доповнюючи та збагачуючи одна одну.

А. Лобанова також зазначає, що педагогічне спілкування виконує практично всі основні функції спілкування, що реалізуються в повсякденному житті людини, але крім звичайних функцій, специфіка педагогічного спілкування породжує ще функцію соціально-психологічного забезпечення виховного процесу [3].

Досягнення позитивного результату спілкування у психолого-педагогічній взаємодії залежить від рівня розвитку комунікативних умінь педагога, його здатності до емпатії та рефлексії, до спостережливості, вміння втрахувати репрезентативну систему співроз-

ника, залежить від уміння слухати, розуміти учня, впливати на нього за допомогою переконань, навіювання, емоційного зараження, зміни стилів і позицій спілкування, уміння долати маніпуляції та конфлікти. Важливу роль грають психолого-педагогічна компетентність учителя в галузі психологічних особливостей і закономірностей спілкування, взаємодії.

Сучасна система підвищення професійної компетентності вчителів більш орієнтована на оволодіння педагогічними технологіями та в меншому ступені – на навчання психолого-педагогічному контексту ефективної взаємодії з учнями.

Дослідники умовно виокремлюють чотири групи педагогів з точки зору інтенсивності їх спілкування з учнями:

- першу групу складають педагоги, які своє спілкування зі школярами обмежують вузькими рамками ділових питань (навчання, дисципліна) і не прагнуть до найбільш близького спілкування;
- другу групу складають педагоги, що прагнуть до близького спілкування з дітьми, але не досягають його за різних причин (відсутність достатнього часу, симпатії учнів);
- до третьої групи відносяться ті вчителі, які з повагою ставляться до учнів, користуються їх довірою, але за різними причинами спілкування з ними не має регулярного характеру;
- четверта група вчителів. До неї відносяться ті, хто постійно спілкуються з учнями.

Їх спілкування при цьому відрізняється високим ступенем довірливості та інтенсивності. Найважливішою умовою цього є довіра дітей до вчителя, яка обумовлена його високим професіоналізмом та особистісними якостями, такими як чесність, порядність, справедливість, вимогливість [6].

Педагогічне спілкування може носити фронтальний та диадичний характер, тобто відбуватися в груповій та індивідуальній формі. Але іноді вчитель відчуває певні труднощі в процесі індивідуального спілкування, що може бути викликано його елементарною не підготовленістю, відсутністю необхідних умінь та навичок роботи з дітьми в різних ситуаціях спілкування.

Ключовими словами в розумінні сутності спілкування є такі: контакт, зв'язок, взаємодія, обмін. Найбільш влучним словом для визначення спілкування як психолого-педагогічного феномену, є слово контакт, тобто дотик, який між людьми відбувається завдяки мові та мовленню, яке є основним засобом спілкування. Мовлення виникло в якості однієї з форм прояву свідомості та пройшла складні стадії розвитку на філогенетичному і онтогенетичному рівнях як одна з вищих психічних функцій людини. Особливості мовлення визначають світосприйняття людини, її культуру. Якість мовлення залежить від гармонії змісту, ставлення та впливу [9].

Зміст пов'язаний з інформацією, ставлення – з емоційним контекстом, який привно-

сить до мовлення сама людина; вплив визначається впливом мовлення на іншого або інших. Найважливішим фактором мовлення є паралінгвістичні засоби передачі інформації. До них відносяться: гучність мовлення, темп, особливості пози тощо. Сукупність паралінгвістичних засобів, що супроводжують спілкування, визначає його контекст.

Актуалізація особистісного підходу в сучасній освіті вплинула й на зміни специфіки педагогічного спілкування, оскільки цей підхід передбачає ставлення педагога до дітей як до самостійних відповідальних суб'єктів власного розвитку і як до суб'єктів виховної взаємодії. Таким чином, з одного боку, педагог управляє педагогічним спілкуванням та відповідає за його якість як професіонал, і в цьому смислі його партнери з взаємодії – учні все ж виступають в якості об'єкту його впливів. З іншого боку, педагог зацікавлений в тому, щоб спілкування з учнями було діалогічним. Реалізація особистісного підходу передбачає спілкування між учителем і учнем на рівні суб'єкт-суб'єктних відносин. Учень, таким чином, є і об'єктом, і суб'єктом взаємодії.

Об'єктивно позиції вчителя і учня не є рівноправними із-за вікових та соціальних відмінностей. Але суб'єктивно обидві сторони зацікавлені у вирівнюванні позицій. Ці особливі відносини між тим, кого навчають і тим, хто навчає, несуть в собі ключове протиріччя педагогічного спілкування, яке одночасно є джерелом його розвитку [10].

У ситуації психолого-педагогічної взаємодії виникають певні соціально-психологічні проблеми: проблема психологічної сумісності педагогів (психофізіологічна, індивідуально-особистісна) і проблема взаємодії групи вчителів, що працюють з даним класом. Тут потрібно подолати уявлення вчителів про індивідуальний характер педагогічної діяльності. Педагоги, які працюють в даному класі, іноді не усвідомлюють, що вони спілкуються через учнів, а шкільний клас – це загальне поле їх педагогічної діяльності, на який вони либо позитивно, либо негативно впливають (один на одного та на учнів). Для здійснення педагогічного співробітництва та успішної взаємодії з учнівською спільнотою (класом) потрібно сприйняття та переживання себе в якості членів єдиної «педагогічної команди», учасники якої допомагають один одному для досягнення загальної мети [8].

Отже, педагогічне спілкування – це особливе спілкування, специфіка якого обумовлюється різними соціально-рольовими та функціональними позиціями суб'єктів цього спілкування. Вчитель в процесі педагогічного спілкування здійснює свої соціально-рольові та функціональні обов'язки з керівництва процесом навчання та виховання. Від стильових особливостей цього спілкування та керівництва суттєво залежить ефективність процесів навчання та виховання, особливості розвитку та формування міжособистісних взаємин у навчальній групі.

Висновки. Спілкування в освітньому процесі – це професійне спілкування педагога з учнями, спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату. Непрофесійне педагогічне спілкування породжує у дітей страх, невпевненість, порушення працездатності.

Професійне педагогічне спілкування передбачає високу його психологічну культуру, яка засвідчує вміння педагога реалізовувати свої можливості у спілкуванні з іншими людьми, здатність сприймати, засвоювати, передавати зміст думок, почуттів, прагнень у процесі навчання і виховання.

Актуалізація особистісного підходу в сучасній освіті вплинула на зміни специфіки педагогічного спілкування, оскільки цей підхід передбачає ставлення педагога до дітей як до самостійних відповідальних суб'єктів власного розвитку і як до суб'єктів виховної взаємодії

Перспективним напрямом дослідження є здійснення подальшого аналізу проблеми педагогічного спілкування в освітньому просторі вищого навчального закладу (викладача зі студентами).

Перелік використаних джерел:

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні : підручник / Н. Ю. Бутенко – К. : КНЕУ, 2004. – 383 с.
2. Загнітко А. П. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2004. – 480 с.

3. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.
4. Ляудис В. Я. Методика преподавания психологии / В. Я. Ляудис. – М., 1984. – 350с.
5. Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студентов пед. вузов / А. В. Мудрик / Под ред. В. А. Сластинина. – М.: Академия, 2007. – 342с.
6. Реан А. А. Психология и педагогика/ А. А. Реан, Н. В. Бордовская, С. И. Розум. – СПб.: Питер, 2006. – 432 с.
7. Реан А.А. Социальная педагогическая психология/ А. А. Реан, Я. Л. Коломинский. – СПб., 2006. – 297 с.
8. Савенкова Л. О. Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління : монографія / Л. О. Савенкова. – К. : КНЕУ, 2005. – 212 с.
9. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии / Г. К. Селевко. – М., 2007. – 420с.
10. *Философско-психологические* проблемы развития образования. – М., Просвещение, 1981. – 575 с.

References (Transliteration):

1. Butenko N. Yu. Komunikativni protsesi u navchanni : pidruchnik / N. Yu. Butenko – K. : KNEU, 2004. – 383 s.
2. Zagnitko A. P. Ukrayinske dllove movlennya: profesiyne i neprofesiyne spilkuvannya / A. P. Zagnitko, I. G. Danilyuk. – Donetsk : TOV VKF «BAO», 2004. – 480 s.
3. Kan-Kalik V. A. Uchitelyu o pedagogicheskom obschenii / V. A. Kan-Kalik. – M. : Prosveschenie, 1987. – 190 s.
4. Lyaudis V. Ya. Metodika prepodavaniya psihologii / V. Ya. Lyaudis. – M., 1984. – 350s.
5. Mudrik A. V. Sotsialnaya pedagogika: Ucheb. dlya studentov ped. vuzov / A. V. Mudrik / Pod red. V. A. Slastenina. – M.: Akademiya, 2007. – 342s.
6. Rean A. A. Psihologiya i pedagogika/ A. A. Rean, N. V. Bordovskaya, S. I. Rozum. – SPb.: Piter, 2006. – 432 s.
7. Rean A.A. Sotsialnaya pedagogicheskaya psihologiya/ A. A. Rean, Ya. L. Kolominskiy. – SPb., 2006. – 297 s.

8. Savenkova L. O. Profesiynе spilkuvannya maybutnih vikladachiv yak ob'ekt psihologo-pedagogichnogo upravllnnya : monografiya / L. O. Savenkova. – K. : KNEU, 2005. – 212 s.
9. Selevko G. K. Sovremennyye obrazovatelnyie tehnologii / G. K. Selevko. – M., 2007. – 420s.
10. *Filosofsko-psihologicheskie* problemyi razvitiya obrazovaniya. – M., Prosveschenie, 1981. – 575s.

Slobodianyк Natalia

Ph.D., senior scientist of I.O. Sinit'sy Laboratory of Educational Psychology, H. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kiev (Ukraine)

COMMUNICATION AS THE BASIS OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL INTERACTION OF THE EDUCATIONAL PROCESS SUBJECTS

ABSTRACT

The author analyzes results of a theoretical research of the problem of communication role actualization as the basis of psychological and pedagogical interaction. Based on the use of methods of scientific analysis of the developed theories on communication problems, the main functions of pedagogical communication are revealed, groups of teachers are distinguished in terms of the intensity of their communication with pupils. Pedagogical communication is considered as a professional communication between the teacher and all participants of the educational process aimed at creating optimal conditions for the implementation of goal, objectives of upbringing and education. Professional pedagogical communication provides for its high psychological culture that gives evidence of the ability of the

teacher to realize its potential in communication with other people, the ability to perceive, assimilate and transmit the contents of thoughts, feelings and aspirations in the process of education and upbringing. The leading role of the teacher in pedagogical communication is determined. It is emphasized that successful pedagogical communication in the process of interaction between the teacher and pupils requires certain psychological qualities and abilities from him. Among indicators of the personal plan, communicative aptitudes, abilities, knowledge and skills are of the greatest importance. The effectiveness of pedagogical communication is influenced by such indicators of the individual-personal plan as interests, level of preparation, habits of the teacher and pupil. The main component of pedagogical communication is emotional experiences. The key role of speech as the main means of pedagogical communication is substantiated in the article, types of interpersonal pedagogical interaction, styles of pedagogical communication are analyzed. The peculiarities of communication between the teacher and pupil at the level of subject-subject relations are considered.

Key words: communication, pedagogical communication, professional communication, styles of communication, psychological and pedagogical interaction, pedagogical process, types of interaction, subjects of interaction.

Слободяник Наталья Владимировна

Кандидат психологических наук, старший научный сотрудник лаборатории обучения имени И. О. Синицы Института психологии имени Г. С. Костюка Национальной академии педагогических наук Украины, г. Киев (Украина)

ОБЩЕНИЕ КАК ОСНОВА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СУБЪКТОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Аннотация. В статье анализируются результаты теоретического исследования проблемы актуализации роли общения как основы психолого-педагогического взаимодействия. На основе использования методов научного анализа разработанных теорий по проблемам общения раскрываются основные функции педагогического общения, выделяются группы педагогов с точки зрения интенсивности их общения с учениками. Педагогическое общение рассматривается как профессиональное общение педагога со всеми участниками учебно-воспитательного процесса, направленное на создание оптимальных условий для осуществления цели, задач воспитания и обучения. Профессиональное педагогическое общение предусматривает высокую его психологическую культуру, свидетельствующую об умении педагога реализовать свои возможности в общении с другими людьми, способность воспринимать, усваивать, передавать содержание мыслей, чувств, стремлений в процессе обучения и воспитания. Определяется ведущая роль учителя в педагогическом общении. Подчеркивается, что

успешное педагогическое общение в процессе взаимодействия учителя и учеников требует от него определенных психологических качеств и способностей. Среди показателей личностного плана наибольшее значение имеют коммуникативные склонности, способности, знания, умения, навыки. На результативность педагогического общения воздействуют такие показатели индивидуально-личностного плана, как интересы, уровень подготовки, привычки учителя и ученика. Ведущим компонентом педагогического общения являются эмоциональные переживания. В статье обосновывается ключевая роль речи как основного средства педагогического общения, анализируются типы межличностного педагогического взаимодействия, стили педагогического общения. Рассматриваются особенности общения между учителем и учеником на уровне субъект-субъектных отношений.

Ключевые слова: общение, педагогическое общение, профессиональное общение, стили общения, психолого-педагогическое взаимодействие, педагогический процесс, типы взаимодействия, субъекты взаимодействия.

Дата отримання статті: 05.04.2018

Дата рекомендації до друку: 16.04.2018

Дата оприлюднення: 19.04.2018